

HISTORIA I KULTURA ZIEMI SŁAWIEŃSKIEJ

T. VIII

GMINA I MIASTO SIANÓW

FUNDACJA „DZIEDZICTWO”
URZĄD GMINY I MIASTA SIANÓW

HISTORIA I KULTURA ZIEMI SŁAWIEŃSKIEJ

TOM VIII

GMINA I MIASTO SIANÓW

Redakcja:

WŁODZIMIERZ RĄCZKOWSKI
JAN SROKA

SIANÓW–SŁAWNÓ 2009

ABSTRACT: Włodzimierz Rączkowski, Jan Sroka (eds), *Historia i kultura Ziemi Sławińskiej*, t. VIII: *Gmina i Miasto Sianów* [History and Culture of the Sławno region, vol. VIII: Town Sianów and Community]. Fundacja „Dziedzictwo” Gmina i Miasto Sianów, Sianów–Sławno 2009. pp. 427, figs 126, colour plates 20. ISBN 978-83-61603-00-9. Polish text with German summaries.

These are studies of aspects of history and culture of the Sianów region [Pomerania, Poland]. These papers refer to archaeology and history of the region which is virtually unknown for most of Polish current citizens. It is hard to build a society without roots and without history. People who have lived here for over 50 years do not understand the cultural landscape which has been created and constructed for centuries. The aim of the collection of paper is to bring the history nearer. The knowledge about the past of the region will allow to understand the landscape and protect it as well as create a new social approach to the future. Some papers also refer to current projects which aim is to teach local history, use them for the development as well as build new identity with the respect to the past.

© Copyright by Włodzimierz Rączkowski, Jan Sroka 2009
© Copyright by Authors

Na okładce: Bolesław Kurzawiński, *Sianów ulica Tylna*, 1954, papier, tusz, ołówek,
22,5 × 30 cm, własność Muzeum w Koszalinie, reprodukcja fotograficzna:
Ilona Łukjaniuk, Marta Adamczak

Tłumaczenia na język niemiecki: *Brygida Jerzewska*

Konferencję oraz publikację sfinansowano ze środków
Urzędu Gminy i Miasta w Sianowie

Redaktor: *Katarzyna Ceglarz*
Łamanie komputerowe: *Eugeniusz Strykowski*

Wydawca/Herausgeber:
Fundacja „Dziedzictwo”, 76-100 Sławno, ul. A. Cieszkowskiego 2

ISBN: 978-83-61603-00-9

Druk/Druck: Wydawnictwo Feniks, 75-206 Koszalin, ul. Jana z Kolna 38B

Spis treści

JAN SROKA (Sławno), WŁODZIMIERZ RĄCZKOWSKI (Poznań), <i>Granice kulturowe? O waloryzowaniu przeszłości</i>	7
RYSZARD WĄTROBA (Sianów), <i>Sianów i okolica dziś</i>	15
IGNACY SKRZYPEK (Koszalin), <i>Osadnictwo archeologiczne gminy Sianów</i>	21
JOANNA CHOJECKA (Koszalin), <i>Źródła archiwalne do dziejów gminy Sianów</i> . . .	83
ANDRZEJ CHLUDZIŃSKI (Pruszcz Gdański), <i>Nazwy miejscowe Gminy i Miasta Sianów</i>	119
BARBARA POPIELAS-SZULTKA (Słupsk), <i>Posiadłości ziemskie klasztoru bukowskiego na ziemiach Sławińskiej i Darłowskiej</i>	167
SYLWIA WESOŁOWSKA (Szczecin), <i>Z dziejów szkolnictwa w Gminie i Mieście Sianów do 1945 roku</i>	177
WOJCIECH STYLSKI (Szczecin), <i>Z dziejów wsi Sierakowo</i>	209
EWA GWIAZDOWSKA (Szczecin), <i>Za górami, za lasami... fabryka. Gmina Sianów w dawnej kartografii i ikonografii</i>	217
MARIA WITEK, WALDEMAR WITEK (Szczecin), <i>Tradycyjne (ryglowe) budownictwo wiejskie w gminie Sianów</i>	269
ZBIGNIEW SOBISZ (Słupsk), <i>Flora parków podworskich gminy Sianów</i>	297
SIEGFRIED BARZ (Będzinko), <i>Okolice Sianowa w twórczości malarzy niemieckich okresu międzywojennego</i>	315
BERNARD KONARSKI (Koszalin), <i>Fabryka zapatek w Sianowie</i>	321
INGE WESTHÄUSLER (Meisenweg, Niemcy), <i>Eventin von März 1945 bis August 1946</i>	331
KAZIMIERA JANOWICZ (Sianów), <i>Nasze drogi do Sianowa</i>	337
RYSZARD WĄTROBA (Sianów), <i>Honorowi Obywatele Gminy i Miasta Sianowa</i> . . .	351
ANDRZEJ DĘBOWSKI (Sianów), <i>Gmina Sianów na Szlaku Cysterskim</i>	371
ALEKSANDRA KOWALCZYK (Sianów), <i>Wioski tematyczne – kierunek rozwoju polskiej wsi po roku 1989</i>	381

HENRYK ROMANIK (Koszalin), <i>Kontynuacje literackie, duszpasterskie i społeczne doświadczenie artystyczne z albumem poetyckim „Koniec świata w Iwici- nie”</i>	389
Indeks osób	407
Indeks nazw geograficznych	417
Lista adresowa Autorów	425

Z dziejów szkolnictwa w Gminie i Mieście Sianów do 1945 roku

SYLWIA WESOŁOWSKA (Szczecin)

Wprowadzenie

Obecnie na terenie miasta i gminy Sianów funkcjonuje siedem szkół podstawowych w: Sianowie (*Zanow*), Dąbrowie (*Damerow*), Iwięcinie (*Eventin*), Sierakowie Sławieńskim (*Zirchow*), Suchej Koszalińskiej (*Zuchen*) i Szczeglinie (*Steglin*), dwa gimnazja w Sianowie i Dąbrowie oraz przedszkole w Sianowie. Liczba uczniów w szkołach gminy w roku szkolnym 2007/2008 wyniosła 1512¹.

Do roku 1945 na terenie dzisiejszej Gminy i Miasta istniało 25 szkół². Były to w większości jedno- lub dwuoddziałowe szkoły ludowe (*Volksschulen*). Wyjątek stanowiły: sześcioddziałowa szkoła w Sianowie oraz trójoddziałowe szkoły w: Szczeglinie, Węgorzewie (*Vangerow*), Suchej i Sierakowie. Liczba uczniów w tym czasie³ wahała się od 12 w Kędzierzynie (*Meyringen*) do 420 w Sianowie, a wśród szkół większych największą liczbę uczniów, tj. 93, odnotowano w Wierciszewie (*Wandhagen*). Liczba wszystkich uczniów w szkołach dzisiejszej gminy Sianów w roku 1932 wynosiła 1653. Większość szkół (z wyjątkiem Sianowa) zatrudniała jednego – maksymalnie dwóch nauczycieli. W roku 1932 na etacie było w sumie 33 pedagogów.

¹ Gmina i Miasto Sianów 2008 (<http://www.sianow.pl/>).

² W roku 1911 otwarto jeszcze szkołę prywatną w Sianowie, ale jej działalność została zawieszona już przed rokiem 1913. Natomiast w wieku XVIII istniała szkoła w Skwierzynie (*Schwerinstahl*). Brak jest jednak informacji o jej dalszej egzystencji.

³ Wzięłam pod uwagę dane statystyczne z roku 1932 (Zielke 1990: 360–362).

Budynki szkolne w znakomitej większości pochodziły z przełomu wieków XIX i XX. Najstarszy budynek zbudowany w 1836 roku znajdował się w Węgorzewie, najmłodszy zaś, z 1919 roku, w Osiekach (*Wusseken*). Szkoły miały najczęściej jedno lub dwa pomieszczenia klasowe (wyjątek ponownie stanowiła szkoła w Sianowie) i mieszkania służbowe dla nauczycieli, w większości: czteroizbowe (11 szkół), trzyizbowe (6 szkół), pięcioizbowe (3 szkoły), sześćioizbowe (2 szkoły w Osiekach i Dąbrowie), dwuizbowe (2 szkoły) i jedna ogrzewana izba dla młodszego nauczyciela z Iwęcina.

Szkoły miały też do dyspozycji ogrody i grunty służbowe. Największym ogrodem (20 arów) cieszyli się nauczyciele w Ratajkach (*Ratteick*) i Sierakowie, natomiast najmniejszy przypadł w udziale szkole w Suchej (1,6 ara). Natomiast największy areal gruntów służbowych był w posiadaniu szkoły w Karnieszewicach (*Karnkewitz*) – 7,5 ha, a najmniejszy areal był w Mokrych (*Mocker*) 0,9 ha.

W świetle dostępnych źródeł większość szkół (12) na terenie gminy ma metrykę sięgającą XIX stulecia. W dziewięciu miejscowościach szkoły funkcjonowały już w XVIII wieku, a dla dwóch (Sianów i Iwęcino) istnieją przesłanki, by lokować szkoły w XVII stuleciu.

1. Szkoły w Sianowie

Pomimo że tradycje szkolnictwa na Pomorzu sięgają XII wieku, a zdaniem historyków oświaty w wieku XIV szkoły istniały w większości ośrodków miejskich na Pomorzu, to nie ma wśród nich Sianowa. Pierwsze udokumentowane informacje o szkole sianowskiej pochodzą dopiero z XVIII wieku. Dokładnej daty powstania szkoły w Sianowie nie jesteśmy w stanie ustalić. Brüggemann (1784: 842) opisując Sianów pod koniec XVIII wieku, wspominał:

Na czele szkoły stoi rektor powołany przez magistrat, opłacony przez szpital i przez mieszkańców i we wszystkie niedziele i święta musi w kościele wygłaszać kazanie.

Fragment ten daje nam pewność, że szkoła w Sianowie istniała w drugiej połowie XVIII wieku, natomiast informacja o rektorze szkoły Hoffmanie, który zmarł w 1710 roku i przez lat 37 pełnił swą funkcję, pozwala przesunąć datę powstania szkoły przynajmniej do drugiej połowy wieku XVII (Raasch 1911: 58). Pośrednio tezę tę potwierdza też informacja, że urodzony w roku 1649 pastor iwęciński Jakob Mali-

chius był synem nauczyciela z Sianowa, także Jakoba Malichiusa (Müller 1912: 350).

Niestety, informacje o działalności szkoły we wczesnym okresie jej istnienia są znikome i pochodzą wyłącznie od wspomnianego wcześniej Brüggemanna, który wzmiankował ponadto, że stojący na czele szkoły rektor dodatkowo otrzymywał za swoją pracę tzw. ofiarę rektorską, tj. po cztery grosze rocznie od każdego ojca rodziny. Natomiast każde uczące się dziecko dodatkowo wносиło opłatę w wysokości jednego grosza.

Kolejne informacje pochodzą z pierwszej połowy wieku XIX, kiedy to w szkole sianowskiej w 1829 roku nauczyciel Plath założył klasę śpiewaczą, znaną pod nazwą Plath'sche Schulsingklasse. Członkowie tego chóru umilali życie mieszkańcom Sianowa, koncertując w ich domach podczas zapustów i innych mniej lub bardziej radosnych uroczystości⁴. Za swoją pracę otrzymywali wynagrodzenie, które Plath lokował na procent w celu zabezpieczenia finansowego swej śpiewaczej klasy. Po pięciu latach suma ta wzrosła na tyle, że można było zakupić nuty i ufundować premie dla członków chóru. Działalność nauczyciela wzbudziła podziw magistratu, który w 1842 roku poinformował mieszkańców, że:

Plath jest pierwszym nauczycielem w sianowskiej szkole, który nie tylko zarobił na śpiewaniu, ale i był w stanie założyć odpowiedni fundusz, którego wartość wciąż rośnie.

Dalej magistrat sugerował by „brać z nauczyciela Platha przykład, jak to chwalebne przedsięwzięcie i mądre wykorzystanie środków przynosi ogromne korzyści”. W 1878 roku śpiewanie przy zapustach stało się nieco *démodé*, pozostała jednak fundacja założona przez zmarłego Platha, który połowę odsetek przeznaczył na rzecz szkoły. Kapitał fundacji w roku 1911 wynosił 4200 M (Framke 1989: 374–375).

Stary budynek szkolny położony w Sianowie przy Hinterstraße został pod koniec wieku XIX sprzedany kupcowi Laabs, a zajęcia przeniesiono do nowo wybudowanego (w latach 1896–1897) obiektu. Nowy budynek stanął na gruntach przekazanych miastu przez radcę handlowego Augusta Kolbego, który ponadto, aby zapewnić dogodny dostęp do szkoły, zakupił za sumę 10 000,- M dom przy Breitenstraße (obecnie Armii Polskiej) i nakazał jego wyburzenie. Całą parcelę przekształcono w deptak, który nazwano August Kolbe-Straße.

⁴ Ów chór chłopięcy niekiedy uczestniczył też w pogrzebach.

Nowa szkoła posiadała 12 pomieszczeń klasowych, aulę oraz mieszkania służbowe dla rektora i woźnego. Mimo iż szkoła była koedukacyjna, to miała oddzielne dziedzińce dla chłopców i dziewcząt. Koszt budowy budynku wyniósł 82 000,- M.

Radca handlowy Kolbe był także założycielem fundacji *Kommerzienrat August Kolbe-Stiftung*, która przeznaczala każdego roku kwotę 100 M na ręce dyrektora szkoły miejskiej na uświetnienie obchodów *Sedantag*⁵. W wypadku gdyby święto to przestało „funkcjonować”, pieniądze miały być przeznaczone na zabawę w inny dzień świąteczny lub wspólne wyjazdy młodzieży szkolnej (Framke 1989: 373).

1.1. Nauczyciele i uczniowie

Szkoła miejska w Sianowie na początku wieku XX zatrudniała rektora i ośmiu pedagogów (ośmiu nauczycieli i nauczycielkę⁶) oraz jeszcze jedną nauczycielkę robót ręcznych i nauczyciela w szkole w *Zanow Abbau*. W szkole funkcjonowało sześć oddziałów (rocznych kursów), ale cztery oddziały niższe były koedukacyjne, a dwa oddziały wyższe zostały rozdzielone, w skutek czego w szkole było osiem grup młodzieży. Natomiast w latach 1918–1921 uczniowie obu pierwszych lat musieli uczyć się równolegle, a liczba uczniów w klasach sięgała od 40 do 48 osób. W latach późniejszych liczba ta spadła do 32–36 osób (Zielke 1990: 373). Uczniowie szkoły sianowskiej po ukończeniu czteroletniego kursu podstawowego mieli możliwość (i skwapliwie z niej korzystali) kontynuowania nauki w szkołach koszalińskich, tj. m.in.: Realschule, Oberrealschule f. Jungen, Gymnasium f. Jungen, Fürstin-Bismarck-Schule, Staatliche Bildungsanstalt. Powodowało to, że znacząco spadała liczba uczniów w starszych klasach szkoły sianowskiej tak, że łączono w jedno klasy od 5 do 8. Dwa ostatnie roczniki były uczone przez rektora z odpowiednio wykształconym asystentem. Absolwenci szkoły zobowiązani byli do dalszej nauki i często kontynuowali ją w założonej w roku 1906 zawodowej szkole doksztalającej. Szkoła ta utrzymywana była przez miasto i zatrudnieni byli w niej nauczyciele szkoły miejskiej w godzinach popołudniowych.

⁵ Szkoła po raz pierwszy uroczystie obchodziła *Sedanfest* w 1872 roku i magistrat przeznaczył wówczas na to 10,- M (Raasch 1911: 36).

⁶ Nauczycielka nie była wówczas pedagogiem!

Znamy nazwiska następujących rektorów i konrektorów szkoły miejskiej w Sianowie⁷:

- Hoffman, zmarł w 1710 roku, funkcję rektora pełnił przez 37 lat,
- Ruediger (XVIII wiek),
- Maronn, do roku 1820,
- Reißmann,
- Goerke do roku 1863,
- Hauschild do roku 1865,
- Jesnitzer (1867–1894),
- Passarge (1895–1899),
- Borchers (1900–1904),
- Anton Schade (ur. 01.01.1865), rektor w latach 1905–1929,
- Paul Schattschneider (ur. 08.10.1878), rektor w latach 1930–1931,
- Erich Mattke (ur. 01.08.1889), powołany przez kuratorium w roku 1932 i 1.10.1933 roku zwolniony z przyczyn politycznych; przeniesiony do Czaplinka (*Tempelburg*),
- Otto Kumm (ur. 13.01.1886), wcześniej rektor w Bobolicach (*Bublitz*), od 1934 roku nauczyciel w Sianowie, a od 1940 roku w szkole średniej w Koszalinie. Jego funkcja w Sianowie nie jest oczywista. Według niektórych był konrektorem wraz z Häckerem (Framke 1989: 373),
- Alexander Blanke (ur. 18.06.1887), nauczyciel w Sianowie od 1927 roku, konrektor i rektor w latach 1940–1945 (od 1.05.1943 kierownik komisaryczny); był także przez wiele lat kantorem w sianowskim kościele.

Konrektorzy:

- Gustav Krause (ur. 8.01.1858 w Giezkowie (*Gieskow*) jako syn tamtejszego nauczyciela Daniela Krause (także jego ojciec był nauczycielem). Absolwent seminarium nauczycielskiego w Koszalinie. Żonaty z pochodzącą z Sianowa Idą Wilde. Krause w szkole sianowskiej był już przed 1895 rokiem. Konrektorem był w latach 1919–1924. Zmarł 21.09.1925 roku⁸.
- Ernst Mischke (ur. 27.02.1871 w Koszalinie). Żonaty z Auguste Buchholz z Sianowa. W tutejszej szkole od 1895 roku jako konrektor w latach 1924–1927. W swym ogrodzie hodował pszczoły i grał na ... bębnach⁹.

⁷ Nazwiska innych nauczycieli, por. tab. 1 w *Aneksie*.

⁸ Więcej o Gustavie Krause (zob. Zielke 1990: 374).

⁹ Więcej o Ernście Mischke (zob. Zielke 1990: 375).

- Otto Häcker (ur. 22.08.1887 roku). Konrektor w latach 1928–1933, relegowany ze szkoły z przyczyn politycznych. Od 1941 roku nauczyciel w Nożynku (*Kleinnossin*). W każdej ze szkół cieszył się dużą popularnością¹⁰.

1.2. Inni pracownicy szkoły

Około 1902 roku na stanowisku dozorczeni odnotowano tzw. Panią Boneß, będącą osobą „do wszystkiego”. Do jej obowiązków należało między innymi sprzątanie szkoły, a także przyrządzanie atramentu i napełnianie nim kałamarzy. W połowie lat 20. XX wieku szkoła zatrudniała małżeństwo Albrechta i Idę Bartsch. Oni także przyrządzali atrament, a na dużej przerwie podawali dzieciom mleko i kakao.

W roku 1945 małżonka woźnego szkolnego pielęgnowała leżących w szkole rannych żołnierzy niemieckich. 4 marca tego roku poniosła śmierć z rąk żołnierzy radzieckich (Zielke 1989: 788).

1.3. Szkoła prywatna w Sianowie

W roku 1908 powstała w Sianowie inicjatywa w celu powołania wyższej szkoły prywatnej. Miała ona przygotować uczniów do zaliczenia jednorocznego egzaminu, a uczennice do przyjęcia do liceum żeńskiego. Miasto na ten cel oddało grunt w użytkowanie wieczyste, natomiast administracja państwowa odmówiła finansowego wsparcia przedsięwzięcia.

Budynek szkoły został wybudowany i w roku 1911 szkoła rozpoczęła działalność, jednakże już w roku 1913 budynek ten służył jako szpital, a w 1927 roku był kamienicą czynszową, w której mieszkali między innymi nauczycielka Elisabeth Hamanke i nadleśniczy Robert Schröder (Zielke 1990: 376).

1.4. Szkoła w Zanow Abbau

Wspomnieć należy jeszcze jednooddziałową szkołę w *Zanow Abbau*, która wykazywała cechy szkoły wiejskiej¹¹. Jej budynek wzniesiono w 1882 roku, ale szkoła funkcjonowała tam już wcześniej. W bu-

¹⁰ Klein Nossin im Kreis Stolp in Hinterpommern (<http://www.klein-nossin.de>).

¹¹ W roku 1928 do szkoły uczęszczało 30 uczniów, w tym 19 chłopców i 11 dziewcząt, a w roku 1932 – 45 uczniów, w tym 20 chłopców i 25 dziewcząt (Zielke 1990: 362).

dynku było jedno pomieszczenie klasowe i trzyizbowe mieszkanie nauczyciela, który ponadto dysponował ogrodem o powierzchni 2,6 ara.

Nie znamy nazwiska pierwszego tamtejszego nauczyciela. Od roku 1922 posesadę tę dzierżył Emil Lenz (ur. 9.07.1888 w Sommerau). W 1938 roku przeszedł na wcześniejszą emeryturę i przeniósł się do Koszalina. Deportowany w marcu 1945 roku zginął. Jego następcą w *Zanow Abbau* został Hubert Voesch.

2. Szkoły w pozostałych miejscowościach gminy Sianów

Rozwój szkolnictwa wiejskiego na Pomorzu nastąpił w drugiej połowie XVI wieku i związany był z przemianami reformacyjnymi, a pierwsze wzmianki o egzystowaniu jakichkolwiek form nauczania na wsi pochodzą z wczesnych protokółów wizytacyjnych¹². Niemniej najwcześniejsze informacje o szkołach na omawianym terenie pochodzą dopiero z XVII wieku i nie mają potwierdzenia w źródłach.

Istotne zmiany w dziedzinie oświaty przyniósł wiek XVIII, kiedy to kwestie wychowania oraz kształcenia dzieci i młodzieży stały się przedmiotem licznych dyskusji i sporów, w które angażowały się największe umysły epoki. Dość powszechnie uważa się Prusy za państwo, które odniosło znaczne sukcesy w zreformowaniu, unowocześnieniu i upowszechnieniu szkolnictwa. W istocie szereg aktów prawnych wydanych w XVIII wieku miał na celu poprawę jakości nauczania i przyczynił się zdecydowanie do wzrostu liczby szkół elementarnych, zwłaszcza na wsi. Jednakże było to nadal szkolnictwo jednoklasowe, z niewystarczającą bazą materialną, źle wykształconą kadrą nauczycielską i słabym poziomem nauczania. O wyraźnym wzroście poziomu oświaty na Pomorzu i w całym państwie pruskim możemy mówić dopiero od połowy XIX wieku.

Wyraźna zmiana nastąpiła bowiem po 1872 roku, wraz z wejściem w życie rozporządzeń ministra Falka, które ostatecznie rozdzieliły

¹² W 1570 roku odnotowano szkółkę w: Swobnicy (działała jeszcze w 1615 roku), w Gościnie (1554), Gardnie (1590), Stanominie (1597), Strzmielach (1590), w Golczewie, Ustce, Grzmiącej (1555) oraz Treten koło Miastka (1590). Prawdopodobnie funkcjonowały też w: Płytnicy, Charbrowie, Główczykach, Cecenowie, Smóldzinie, Polnem. W dostępnych materiałach źródłowych brak danych na temat programów nauczania, form czy metodyki pracy (zob.: Wehrmann 1893; 1904: 139–141; Vietzke 1915; 1919; 1920a; 1920b; 1920c; Bülow 1879: 1–32; Vorbaum 1860).

zagadnienia kościelne i szkolne, wzmacniając państwową kontrolę nad szkołami. Jednocześnie reforma ta doprowadziła do modernizacji szkoły elementarnej, czyniąc z niej szkołę wieloklasową ze znacznie rozbudowanym programem nauczania i nowatorską metodyką pracy. Doprowadziło to w rezultacie do poprawy jakości nauczania w szkołach wiejskich, znacznego podniesienia poziomu wykształcenia ludności wiejskiej i wzrostu autorytetu nauczyciela wiejskiego. Tak ukształtowany system szkolny przetrwał do I wojny światowej.

2.1. Bielkowo (*Beelkow*)

Pierwsza udokumentowana wzmianka o miejscowości pochodzi z 1265 roku. Do reformacji wieś była w posiadaniu klasztoru w Bukowie Morskim (*See Buckow*), a następnie weszła w skład domeny darłowskiej. Pierwotnie podlegała parafii w Bukowie Morskim, potem parafii w Iwęcinnie, położonej w synodzie darłowskim. Tradycyjnie w kościele parafialnym w Iwęcinnie nauczyciele z Bielkowa i Wierciszewa mieli zarezerwowane ławki utworzone z dawnego konfesjonau (Pitzke 1989: 887). Około 1780 roku we wsi mieszkał sołtys, 14 kmieci, 4 zagrodników, 1 chałupnik, 1 owczarz (Brüggemann 1784: 857).

Szkoła powstała prawdopodobnie w XIX wieku. Pierwszy znany budynek szkolny zbudowano w 1866 roku, kolejny w roku 1913 (Zielke 1990: 362). Przed wojną była to szkoła jednodziałowa¹³, z jednym pomieszczeniem klasowym i mieszkaniem dla nauczyciela. Zatrudniała jednego nauczyciela, mającego do dyspozycji mieszkanie z czterema ogrzewanymi izbami oraz ogród o powierzchni 1,51 ara i grunty służbowe (2 ha) o łącznej wartości szacunkowej 75,- M w roku 1928 (Zielke 1990: 362).

Ostatnim nauczycielem w Bielkowie był poległy w 1945 roku Wilhelm Kollath (vel Kollat). Jego bezpośrednim poprzednikiem na stanowisku w latach 1926–1940 był Wilhelm Radde. Na stanowisku tym wymienia się także niejaki Alpermana i Buchholza (Scheel 1989: 844).

Bielkowo stanowiło samodzielny obwód szkolny należący do okręgu szkolnego w Sławnie¹⁴.

¹³ W roku 1928 do szkoły uczęszczało 33 uczniów, w tym 15 chłopców i 18 dziewcząt, a w roku 1932 – 50 uczniów, w tym 20 chłopców i 30 dziewczynek (Zielke 1990: 362).

¹⁴ Od 1 czerwca 1933 roku dotychczasowy okręg szkolny Bobolice–Sławno (*Bublitz–Schlawe*) został przemianowany na okręg Koszalin II (*Köslin II*). Jednocześnie dotychczasową siedzibę okręgu przeniesiono z Bobolic do Koszalina (Zielke 1990: 358).

2.2. Borowiec (*Glashütte b. Ratteick*)

Osada należała do obwodu szkolnego Ratajki.

2.3. Dąbrowa (*Damerow*)

Pierwsza udokumentowana wzmianka o miejscowości pochodzi z 1252 roku. Do reformacji wieś była w posiadaniu klasztoru w Bukowie Morskim, a następnie weszła w skład domeny darłowskiej. Dąbrowa była siedzibą parafii, w skład której wchodziły filie: Pękanino (*Panknin*), Sieciemín (*Zitzmin*) oraz Przytok (*Zwölfhufen*)¹⁵. W 1780 roku we wsi zamieszkiwali: pastor, kościelny, 11 kmieci, sołtys, dwóch zagrodników (w tym kowal), pięciu chałupników i młynarz (*Brüggemann* 1784: 858).

Można domniemywać, że we wsi funkcjonowała szkoła przynajmniej od XVIII wieku, niemniej udokumentowane jest jej istnienie od XIX wieku. Była to szkoła dwuoddziałowa (dla klas 1–4 i 5–8)¹⁶, dysponująca dwoma pomieszczeniami klasowymi i mieszkaniem dla nauczyciela (*Zielke* 1990: 362). Zatrudniała jednego nauczyciela pełniącego jednocześnie funkcje kościelne. Miał on do dyspozycji mieszkanie złożone z sześciu ogrzewanych izb oraz ogród o powierzchni 6,10 ara i grunty służbowe (2,3 ha), których łączna wartość szacunkowa wynosiła 95,– M w 1928 roku (*Zielke* 1990: 362). Budynek szkolny murywany z cegły wzniesiono w roku 1901¹⁷. Wcześniej lekcje odbywały się w domu należącym do gospodarza o nazwisku *Mett* (*Lassahn* 1989: 870).

Przed rokiem 1900 na stanowisku nauczyciela wymieniano niejakiego *Neumanna* (*Lassahn* 1989: 870), w latach od 1900 do 1922 (lub 1923) funkcję tę pełnił *Barz*, a ostatnim od roku 1922 (lub 1923) był *Franz Miethe* (*Zielke* 1990: 364) lub *Niethe* (*Lassahn* 1989: 870). Ponadto w latach 1924–1934 czasowo zatrudnieni byli także początkujący nauczyciele: *Gorbandt*, *Papenfuß* i *Treichel* (*Lassahn* 1989: 870).

¹⁵ Przynajmniej trzech pastorów dąbrowskich przed objęciem swej funkcji było nauczycielami: *Johann Theodor Masäus* (1747–1788), *Karl Gottfried Tiede* (1797–1830) oraz *Johann August Ferdinand Buchholz* (1830–1865) (*Müller* 1912: 347).

¹⁶ Wydaje się, że wcześniej była to szkoła jednooddziałowa. W 1928 roku do szkoły uczęszczało 60 uczniów, w tym 25 chłopców i 35 dziewczynek, a w roku 1932 – 63 uczniów, w tym 27 chłopców i 36 dziewczynek (*Zielke* 1990: 362).

¹⁷ Obecnie budynek mieszkalny nr 5.

2.4. Gorzebądz (*Gohrband*)

Pierwsza udokumentowana wzmianka o miejscowości pochodzi z 1308 roku. W XVIII wieku do wsi należał folwark składający się z jednego domu i owczarni. We wsi mieszkało: trzech chłopów, dwóch zagrodników, dwóch chałupników, owczarz, komornik i nauczyciel¹⁸. Wieś podlegała parafii Marii Panny w Koszalinie.

W okresie międzywojennym Gorzebądz stanowił samodzielny obwód szkolny, należący do okręgu Koszalin II. We wsi funkcjonowała jednoodziałowa szkoła zatrudniająca jednego nauczyciela¹⁹. Budynek szkolny zbudowany w 1886 roku składał się z jednego pomieszczenia klasowego i czteroizbowego mieszkania nauczyciela, który ponadto dysponował ogrodem (7,5 ara) i gruntami służbowymi (2,8 ha) o łącznej wartości szacunkowej 51,- M w 1928 roku (Zielke 1990: 360).

Wśród nauczycieli z Gorzebądza odnotowano Hermanna Radesa (1901–1932) i Wenera Oehlmana (do roku 1945).

2.5. Grabówko (*Neu Martinshagen*)

Osada przynależąca do miejscowości Dąbrowa. Przed 1945 rokiem pośrodku wsi znajdowała się szkoła z mieszkaniem dla nauczyciela, którym był Hugo Gürtler. Pracował on na stanowisku od roku 1927 do swej śmierci w 1940 roku.

2.6. Iwięcino (*Eventin*)

Pierwsza udokumentowana wzmianka o miejscowości pochodzi z 1262 roku. Do reformacji wieś była w posiadaniu klasztoru w Bukowie Morskim, a następnie weszła w skład domeny darłowskiej. Iwięcino było siedzibą parafii (potwierdzenie jej istnienia znajdujemy w protokołach z wizytacji kościelnych przeprowadzanych po 1534 roku – Heyden 1965: 72). Do parafii należały miejscowości: Iwięcino, Bielkowo i Wierciszewo. W roku 1784 we wsi mieszkali: pastor, kościelny, 16 kmieci (w tym sołtys), dwóch zagrodników i pięciu chałupników (Brüggemann 1784: 859).

Brakuje potwierdzonych informacji o dacie powstania szkoły w Iwięcinie. W jednym z opracowań można przeczytać, iż około 1683 roku we

¹⁸ Gmina i Miasto Sianów 2008 (<http://www.sianow.pl/wioski/>).

¹⁹ W roku 1928 do szkoły uczęszczało 17 dzieci, w tym 8 chłopców i 9 dziewczynek, a w roku 1932 – 17 dzieci, w tym 9 chłopców i 8 dziewczynek (Zielke 1990: 360).

wsi działał (osiadły przed 25 laty) doświadczony chałupnik Heinrich Möller, który pod kierownictwem gorliwego pastora Johanna Zeidlera prowadził nauczanie (Zielke 1990: 367). Pastor Johann Zeidler pełnił w Iwęcinnie swą posługę w latach 1656–1673. Znamienne jest, iż pastor Zeidler wcześniej był nauczycielem w domu Adama von Podewils w Kołobrzegu (Müller 1912: 349). W latach późniejszej domniemanej działalności chałupnika Möllera pastorem w Iwęcinnie był Jakob Malichius (1679–1718), urodzony w 1649 roku w Sianowie jako syn tamtejszego nauczyciela (Müller 1912: 350).

Z pewnością tuż przed II wojną światową szkoła w Iwęcinnie zajmowała budynek wzniesiony w 1885 roku²⁰, wyposażony w dwa pomieszczenia klasowe oraz mieszkania dla nauczycieli. Szkoła miała trzy oddziały²¹ i zatrudniała od 1888 roku dwóch nauczycieli (Pitzke 1989: 888).

Do obwodu szkolnego Iwęcino należały miejscowości: Iwęcino, *Rämen*, *Ellerberg* i *Brumholzberg*. Natomiast obwód ten od 1933 roku należał do sławieńskiego okręgu szkolnego.

Kierownik szkoły w Iwęcinnie dysponował mieszkaniem służbowym z czterema ogrzewanymi izbami, ogrodem o powierzchni 12,70 ara oraz gruntami służbowymi (3,2 ha) o wartości szacunkowej 169,- M w 1928 roku (Zielke 1990: 362). Drugi z pedagogów mieszkał w jednopokojowym mieszkaniu znajdującym się również w budynku szkolnym. Jeden z nauczycieli pełnił także jednocześnie funkcje kościelnego i organisty w iwęcińskim kościele.

Długoletnim nauczycielem w tutejszej szkole (w latach 1911–1945) był Herbert Knop (vel Knoop). Zatrudnieni byli w niej także: Hugo Sontowski (około 1928 roku), Franz Haese (1930–1935), Emil Kleinschmidt (1935), Georg Geyer (vel Geier) w latach 1935–1939 oraz Hermann Kammlage (do roku 1936) (Zielke 1990: 365).

2.7. Karnieszewice (*Karnkewitz*)

Pierwsza udokumentowana wzmianka o tej miejscowości pochodzi z 1265 roku. Do reformacji wieś była w posiadaniu klasztoru w Bukowie Morskim, a następnie weszła w skład domeny darłowskiej. W 1780 roku we wsi zamieszkiwało: 10 kmieci, sołtys, zagrodnik, chałupnik, podleśniczy i owczarz (Brüggemann 1784: 859).

²⁰ Budynek murowany na planie litery „L”. Obecnie nadbudowany i przebudowany.

²¹ W 1928 roku do szkoły uczęszczało 94 uczniów, w tym 49 chłopców i 45 dziewczynek, a w roku 1932 – 82 uczniów, w tym 35 chłopców i 47 dziewczynek (Zielke 1990: 362).

Pierwsza udokumentowana wzmianka o nauczycielu z Karnieszewic pochodzi z 1738 roku. W dokumencie potwierdzającym dochody pastora z Dobiesławia, stwierdza się, że w filii w Karnieszewicach należy zapewnić wyżywienie tamtejszemu nauczycielowi²².

Późniejsza o blisko stulecie jest natomiast informacja pochodząca z ksiąg parafialnych z 1834 roku, gdzie odnotowano, że dnia 24 czerwca zmarł, przeżywszy 34 lata, 10 miesięcy i 17 dni, Christian Mau – kościelny i nauczyciel²³. Informacje te pozwalają domniemywać, że szkoła w Karnieszewicach powstała w pierwszej połowie XVIII wieku. Szkołą, o której mamy nieco więcej informacji, jest ta działająca przed II wojną światową. Jej budynek wzniesiono około 1880 roku. W budynku znajdowało się pomieszczenie klasowe i trójizbowe mieszkanie nauczyciela (Zielke 1990: 361). Szkoła była dwuoddziałowa²⁴ i zatrudniała dwóch pedagogów (Störing 1989: 944). Kierownik szkoły, prócz wspomnianego mieszkania, dysponował ogrodem wielkości 10 arów i gruntami służbowymi o powierzchni 7,5 ha, o łącznej wartości szacunkowej 215,- M w 1928 roku (Zielke 1990: 361).

W latach 1932–1945 nauczycielem w Karnieszewicach był Otto Beilfuß. Oprócz niego na stanowisku odnotowano: Otto Kruckowa (do roku 1924), Kurta Küstera (do roku 1935), Fridę Manzke, dra Adalberta Schmudde (w roku 1928) oraz Johanna Tappendorfa, pracującego w latach 1924–1931. Tappendorf założył we wsi dwa koła śpiewacze – chór mieszany i męski, które swoją działalnością uświetniały życie kulturalne wsi. Latem organizował 8–10-dniowe wycieczki, na które zabierał starsze dzieci. Jego działalność wzbudzała podziw i stawiana była za wzorzec dla innych pedagogów (Störing 1989: 944).

Karnieszewice stanowiły obwód szkolny dla miejscowości Karnieszewice i Płonka (*Seehof*).

2.8. Kędzierzyn (*Meyringen*)

Wieś powstała w 1749 roku w ramach kolonizacji fryderycjańskiej. Należała do parafii Marii Panny w Koszalinie. We wsi osadzono

²² Konsystorz Szczeciński, *Visitation der Kirche zu Abtshagen und Karnkewitz 1611* (Archiwum Państwowe w Szczecinie, sygn. 3890).

²³ Der Kreis Schlawe in Pommern, *Karnkewitz Kirchenduplikat 1794–1874 Staatsarchiv Köslin* (<http://www.schlawe.de/gemeinden/karnkewitz/Karnkewitz.pdf>).

²⁴ Przejściowo szkoła była jednooddziałowa i zatrudniała jednego nauczyciela. W roku 1928 do szkoły uczęszczało 69 uczniów, w tym 35 chłopców i 34 dziewczynki, a w roku 1932 – 72 uczniów, w tym 38 chłopców i 34 dziewczynki (Zielke 1990: 361).

kolonistów z Meklemburgii, wśród których znajdował się również nauczyciel. W roku 1867 wśród domostw i budynków gospodarczych wymieniano również szkołę²⁵.

W okresie międzywojennym we wsi funkcjonowała szkoła jednooddziałowa, zatrudniająca jednego nauczyciela²⁶. Budynek szkolny wzniesiony w 1898 roku²⁷ składał się z jednego pomieszczenia klasowego i czteroizbowego mieszkania nauczyciela, który ponadto dysponował ogrodem (10,2 ara) i gruntami służbowymi (3 ha) o łącznej wartości szacunkowej 80,- M w 1928 roku (Zielke 1990: 360).

Wśród nauczycieli z Kędzierzyna odnotowano: Artura Falka (1917–1935), Leonharda Redela (1935) i Willego Trettina (1935–1945).

2.9. Kleszcze (*Kleist*)

Pierwsza udokumentowana wzmianka o miejscowości pochodzi z 1300 roku. Była to wieś należąca do dóbr w Osiekach. Ostatnim właścicielem majątku była rodzina Hildebrandt.

Rzepakowo należało do parafii w Osiekach. Stanowiło samodzielny obwód szkolny należący do okręgu Koszalin II.

W okresie międzywojennym w Kleszczach funkcjonowała jednooddziałowa szkoła zatrudniająca jednego nauczyciela²⁸. Budynek szkolny zbudowany w 1910 roku, wyposażony był w jedno pomieszczenie klasowe i czteroizbowe mieszkanie nauczyciela, który ponadto miał do dyspozycji ogród (8,2 ara) i grunty służbowe (3 ha) o łącznej wartości szacunkowej 82,- M w 1928 roku (Zielke 1990: 361).

W Kleszczach na stanowisku nauczyciela odnotowano: Leo Selke (1900–1935), Reinharda Nagela (1935–1943) oraz Franza Masecka.

2.10. Kłos (*Klufß*)

Pierwsza udokumentowana wzmianka o miejscowości pochodzi z 1614 roku. Wieś przynajmniej trzykrotnie zmieniała przynależ-

²⁵ Gmina i Miasto Sianów 2008 (<http://www.sianow.pl/wioski/>).

²⁶ W roku 1928 do szkoły uczęszczało 15 uczniów, w tym 4 chłopców i 11 dziewczynek, a w roku 1932 – 12 dzieci, w tym 6 chłopców i 6 dziewczynek (Zielke 1990: 360).

²⁷ Obecnie budynek nr 17.

²⁸ W roku 1928 do szkoły uczęszczało 22 uczniów, w tym 10 chłopców i 12 dziewczynek, a w roku 1932 – 32 uczniów, w tym 16 chłopców i 16 dziewczynek (Zielke 1990: 361).

ność parafialną. Należała między innymi do parafii Marii Panny w Koszalinie, parafii w Jamnie oraz parafii w Sianowie. W roku 1867 we wsi oprócz 25 domów i 27 budynków gospodarczych znajdowała się szkoła²⁹.

W okresie międzywojennym Kłos stanowił samodzielny obwód szkolny należący do okręgu Koszalin II. We wsi funkcjonowała jednooddziałowa szkoła zatrudniająca jednego nauczyciela³⁰. Budynek szkolny wybudowany w 1849 roku wyposażony był w jedno pomieszczenie klasowe i trzyizbowe mieszkanie nauczyciela, który ponadto dysponował ogrodem (3,5 ara) oraz gruntami służbowymi (1 ha) o łącznej wartości szacunkowej 32,- M w 1928 roku (Zielke 1990: 360).

Wśród nauczycieli odnotowano nazwiska: Otto Laabs (1897–1934), Rudolf Frühauf (1934) oraz Alwin Kliewe (1938).

2.11. Krzykacz (*Zitzminer Mühle*)

Kolonia wsi Sieciemín, prawdopodobnie w obwodzie szkolnym Sieciemín.

2.12. Maszkowo (*Maskow*)

Pierwsza udokumentowana wzmianka o miejscowości pochodzi z 1410 roku. Wieś w czasach średniowiecznych była własnością Koszalina. W XVII wieku utworzono tu folwark z owczarnią. W połowie XIX wieku we wsi oprócz folwarku istniały liczne budynki mieszkalne, ogrody i sady, a także szkoła³¹.

Maszkowo należało do parafii Wyszebór (*Wisbuhr*). W okresie międzywojennym stanowiło samodzielny obwód szkolny należący do okręgu Koszalin II.

We wsi funkcjonowała jednooddziałowa szkoła zatrudniająca jednego nauczyciela³². Budynek szkolny zbudowany w 1859 roku wyposa-

²⁹ Gmina i Miasto Sianów 2008 (<http://www.sianow.pl/wioski/>).

³⁰ W roku 1928 do szkoły uczęszczało 23 dzieci, w tym 13 chłopców i 10 dziewczynek, a w roku 1932 – 25 uczniów, w tym 15 chłopców i 10 dziewczynek (Zielke 1990: 360).

³¹ Gmina i Miasto Sianów 2008 (<http://www.sianow.pl/wioski/>).

³² W roku 1928 do szkoły uczęszczało 33 dzieci, w tym 20 chłopców i 13 dziewczynek, a w roku 1932 – 44 uczniów, w tym 19 chłopców i 25 dziewczynek (Zielke 1990: 360).

żony w pomieszczenie klasowe oraz trzyizbowe mieszkanie nauczyciela³³, który ponadto dysponował ogrodem (2 ary) i gruntami służbowymi (2,7 ha) o łącznej wartości szacunkowej 35,- M w 1928 roku (Zielke 1990: 360). Według innego źródła w połowie XIX wieku szkoła posiadała 5 mórg i 120 prętów ziemi, w tym ziemię uprawną, łąki i ogród³⁴.

Wśród nauczycieli z Maszkowa widnieją nazwiska: Friedrich Miernert oraz Siegfried Ladwig (1930–1945).

2.13. Mokre (*Mocker*)

Pierwsza udokumentowana wzmianka o miejscowości pochodzi z 1287 roku. W średniowieczu wieś należała do koszalińskich cysterek. Później znalazła się w rękach Glasenappów, Schwerinów i wreszcie miasta Koszalin³⁵. Wieś należała do parafii Wyszebór. Stanowiła samodzielny obwód szkolny należący do okręgu Koszalin II.

Funkcjonująca we wsi w okresie międzywojennym szkoła była jednooddziałowa i zatrudniała jednego nauczyciela³⁶. Budynek szkoły został wzniesiony w 1856 roku. Znajdowało się tam jedno pomieszczenie klasowe i trzyizbowe mieszkanie nauczyciela, który ponadto dysponował ogrodem (3,5 ara) i gruntami służbowymi (0,9 ha) o łącznej wartości szacunkowej 32,- M w 1928 roku (Zielke 1990: 361).

Nauczyciele w Mokrych: Emil Kranzusch, Franz Dinse (do 1928 roku), Paul Lankow (1928–1935), Johannes Lemm (1935–1940), Heinrich Henning (do 1936 roku), Erich Beilfuß (1941–1945) oraz Fritz Hillebrand (Zielke 1990: 364).

2.14. Osieki (*Wussecken*)

Pierwsza udokumentowana wzmianka o miejscowości pochodzi z 1285 roku. Na przestrzeni wieków Osieki były własnością rodów: von Bulgrin, Becheser, Cocceji. Do roku 1945 majątek pozostawał w rękach rodziny Hildebrandt (Hübner 1931).

³³ Obecnie dom mieszkalny nr 5, budynek szachulcowy.

³⁴ Gmina i Miasto Sianów 2008 (<http://www.sianow.pl/wioski/>).

³⁵ Gmina i Miasto Sianów 2008 (<http://www.sianow.pl/wioski/>).

³⁶ W roku 1928 do szkoły uczęszczało 28 uczniów, w tym 17 chłopców i 11 dziewcząt, a w roku 1932 – 44 uczniów, w tym 26 chłopców i 18 dziewczynek (Zielke 1990: 361).

Osieki były siedzibą parafii, w skład której wchodziły miejscowości: Osieki, Kleszcze, Łazy, Rzepkowo (*Repkow*). W roku 1906 do gminy kościelnej Osieki przyłączono także Suchą Koszalińską. Około roku 1780 we wsi znajdował się folwark, mieszkało w niej: sześciu kmieci, półchłopek, czterech zagrodników, kowal i nauczyciel (Brüggemann 1784: 896).

Prawdopodobnie, jak sugeruje Diether von Kleist, szkoła w Osiekach powstała na mocy Generalnego Regulaminu dla Szkół Ludowych (*Generallandschulreglements*) z 12 sierpnia 1763 roku. Przemawia za tym nota Brüggemanna o nauczycielu we wsi oraz fakt, że budynek szkoły wraz z mieszkaniem dla nauczyciela był zaznaczony na mapie z roku 1801 (Kleist 1989: 1280).

Wśród nauczycieli odnotowano, między innymi około 1778 roku, Franza. Kolejnym około roku 1815 był niejaki Borchard, o dochodach którego mamy następujące informacje: 8 talarów rocznie, 4 morgi ziemi, 1½ morgi łąk, ¼ morgi ogrodu, wolny wypas dla jednej krowy, trzech owiec i 12 gęsi oraz drewno mieszczące się na dwukonce od każdego z uczniów.

Kolejni nauczyciele to: Dalle, będący równocześnie stolarzem (około 1834 roku) i Pfaffenroth, pierwszy faktycznie wykształcony pedagog (w latach 1854–1872). Wśród kolejnych nauczycieli wymienić można: F.W. Papenfußa, Nebüse i Worbesa.

W okresie międzywojennym szkoła w Osiekach była szkołą jednooddziałową, zatrudniającą jednego nauczyciela³⁷. Budynek szkolny pochodził z 1919 roku. Znajdowało się tam jedno pomieszczenie klasowe i sześciopokojowe mieszkanie nauczyciela. Dodatkowo miał on ogród (16 arów) i grunty służbowe (5,2 ha) o łącznej szacunkowej wartości 176,- M w 1928 roku (Zielke 1990: 361).

Osieki stanowiły samodzielny obwód szkolny i należały do okręgu szkolnego Koszalin II.

2.15. Płonka (*Seehof b. Karnkewitz*)

Miejscowość należała do obwodu szkolnego w Karnieszewicach.

2.16. Przytok (*Zwölfhufen*)

Miejscowość należała do obwodu szkolnego w Siecieminiu.

³⁷ W roku 1928 do szkoły uczęszczało 57 uczniów, w tym 30 chłopców i 27 dziewczynek, a w roku 1932 – 52 uczniów, w tym 27 chłopców i 25 dziewczynek (Zielke 1990: 361).

2.17. Ratajki (*Ratteick*)

Pierwsza udokumentowana wzmianka o miejscowości pochodzi z 1743 roku. Ratajki były prawdopodobnie od XV wieku lennem rodu von Rammel. Od XVII wieku wielokrotnie zmieniali się właściciele majątku, wśród których byli, między innymi, von Belowowie i Kleistowie (Neumann 1989).

Szkoła w Ratajkach funkcjonowała przynajmniej od XIX wieku, bowiem lektura czasopisma *Schlauer Kreisblatt* (którego rocznik zachował się w zbiorach Książnicy Pomorskiej) dostarczyła informacji, że w 1854 roku między innymi Ratajki³⁸ były na liście miejscowości, w których nie przestrzegano obowiązku szkolnego (Woedtke 1854a). Na domiar złego, Ratajki były o tyle niezdiscyplinowane, że występujący w imieniu landrata referendarz von Woedtke musiał pod groźbą „bezceremonialnego wymuszenia” domagać się odpowiednich list (*Schulverßäumniß-Listen*) w terminie trzech dni (Woedtke 1854b).

Funkcjonująca we wsi w okresie międzywojennym szkoła była jednooddziałowa i zatrudniała na etacie jednego nauczyciela³⁹. Budynek szkoły wzniesiono na przełomie XIX i XX wieku⁴⁰. Wyposażona była w jedno pomieszczenie klasowe i czteroizbowe mieszkanie dla nauczyciela, który ponadto dysponował ogrodem (20 arów) i gruntami służbowymi (3,9 ha) o łącznej wartości szacunkowej 108,- M w 1928 roku (Zielke 1990: 361).

Jako pierwszego nauczyciela w Ratajkach wymienia się pana Liedke, jego następcą był nauczyciel Nöske, który zginął w czasie I wojny światowej. Kolejnym był niejaki Bauermer (Neumann 1989: 1110). W roku 1917 posadę objął Richard Klix, który zginął w marcu 1945 roku.

Ratajki były wsią parafialną. Stanowiły obwód szkolny dla miejscowości: Ratajki, *Fichthof*⁴¹ i Borowiec.

2.18. Rzepkowo (*Repkow*)

Pierwsza udokumentowana wzmianka o miejscowości pochodzi z 1299 roku. Była to wieś folwarczna należąca do dóbr w Osiekach.

³⁸ Także Sierakowo Sławieńskie i Sowno (Woedtke 1854a).

³⁹ W roku 1928 do szkoły uczęszczało 49 uczniów, w tym 26 chłopców i 23 dziewczynki, a w roku 1932 – 58 uczniów, w tym 33 chłopców i 25 dziewczynek (Zielke 1990: 361).

⁴⁰ W opracowaniach funkcjonują dwie daty budowy szkoły: 1890 (Neumann 1989: 1110) oraz 1908 (Zielke 1990: 361). Jest to budynek murowany z cegły ceramicznej, obecnie pełni funkcję mieszkalną.

⁴¹ Być może chodzi o osadę Ustronne, Zagnieżdzie lub Głębokie.

Ostatnim właścicielem majątku była rodzina Hildebrandt. Rzepkowo należało do parafii w Osiekach. Stanowiło samodzielny obwód szkolny należący do okręgu Koszalin II.

Przed wojną we wsi znajdowała się jednooddziałowa szkoła zatrudniająca jednego nauczyciela⁴². Budynek szkolny zbudowany w 1896 roku zawierał jedno pomieszczenie klasowe i trzyizbowe mieszkanie nauczyciela, który ponadto dysponował ogrodem (2 arów) i gruntem służbowym 5,5 ha o łącznej wartości szacunkowej 91,- M w 1928 roku (Zielke 1990: 361).

W Rzepkowie na stanowisku nauczyciela odnotowano Waltera Strehlke (1924–1933) i Willego Müllera (1933–1945).

2.19. Sieciemín (*Zitzmin*)

Pierwsza udokumentowana wzmianka o miejscowości pochodzi z 1347 roku. Na początku XIV wieku Sieciemín figurował jako własność niejakiego Martina Kutzeke z Sianowa. Następnie jeszcze kilkakrotnie zmieniał właścicieli, w XV wieku wszedł w skład dóbr bukowskich, a po reformacji znalazł się w domenie darłowskiej. Sieciemín należał do parafii w Dąbrowie. W połowie XIX wieku zbudowano we wsi neogotycki kościół – być może na miejscu starszej świątyni.

W 1666 roku według tzw. listy podatkowej w Siecieminiu mieszkali: sołtys, 14 kmieci i zagrodnik (Hein 1989: 1304). Natomiast w 1780 roku we wsi odnotowano: sołtysa, 14 kmieci, zagrodnika, dwóch chałupników i pasterza (Brüggemann 1784: 862). Chłopi zobowiązani byli do służby w folwarku Przytok. Wszystkie te informacje nie dają niestety odpowiedzi na pytanie, kiedy w Siecieminiu powstała szkoła. Wydaje się prawdopodobne, że pojawiła się dopiero w XIX wieku.

W roku 1854 na łamach *Schlauer Kreisblatt* ukazało się rozporządzenie rejencji koszalińskiej o planowanej rozbudowie budynku zajmowanego przez zakrystiana i szkołę. Szacowany koszt rozbudowy określono na kwotę 256,- RM (Anonim 1854). Niestety, nieznanne są dalsze losy planowanej rozbudowy, niemniej w 1877 roku wzniesiono nowy budynek szkolny (Zielke 1990: 360) w konstrukcji szkieletowej z wypełnieniem ceglanym. W szkole znajdowały się dwa pomieszczenia klasowe oraz czteroizbowe mieszkanie nauczyciela. Szkoła była jedno-

⁴² W roku 1928 do szkoły uczęszczało 41 uczniów, w tym 22 chłopców i 19 dziewczynek, a w roku 1932 – 52 uczniów, w tym 27 chłopców i 27 dziewczynek (Zielke 1990: 361).

oddziałowa, a zatrudniony nauczyciel pełnił jednocześnie funkcję wiejskiego organisty. Miał do dyspozycji grunty służbowe o powierzchni 1,8 ha o szacunkowej wartości 75,- M w 1928 roku (Zielke 1990: 361).

Wśród nauczycieli wymienić można między innymi: Knaacka, zatrudnionego przed 1924 rokiem, Hermanna Büttnera, pracującego do 1928 roku, i Franza Haese, w latach 1935–1940 (wcześniej przez pięć lat nauczyciel w Iwęcinnie). Najdłuższy staż w sieciemińskiej szkole miał Otto Witzke (1901–1935), natomiast ostatnimi nauczycielami byli Herbert Schröder (od 1940 roku) i Ursula Schröter (od 1944 roku) (Zielke 1990: 369).

Obwód szkolny Sieciemin obejmował miejscowości: Sieciemin, Siecieminek (*Neu Zitzmin*) i Przytok⁴³.

2.20. Siecieminek (*Neu Zitzmin*)

Miejscowość należała do obwodu szkolnego w Siecieminiu.

2.21. Sierakówko (*Zirchow B*)

Osada należała do parafii Kościernica (*Kösternitz*) w synodzie sławieńskim i obwodu szkolnego Sowno (*Alt Zowen*).

2.22. Sierakowo Sławieńskie (*Zirchow*)

Pierwsza udokumentowana wzmianka o miejscowości pochodzi z 1267 roku. Wieś wielokrotnie zmieniała właściciela, wśród których byli: kościół w Niemicy, biskup kamiński, klasztor bukowski, Podewilsowie, Glasenappowie i rodzina von Zastrow (Hoevel 1989: 1301).

Sierakowo należało do parafii Krag (*Krangen*), którą tworzyły ponadto miejscowości: Buszyno (*Bursin*), Domachowo (*Hanshagen*), Komorowo (*Kummerow*), Drzeńsko (*Drenzig*), Bukowo Pomorskie (*Wendisch-Buckow*) i Laski (*Latzig*). W 1735 roku Friedrich Ewald von Glasenapp odstąpił Podewilsom prawo patronatu nad kościołem w Sierakowie, sobie pozostawiając prawo ustanawiania kościelnego –

⁴³ W roku 1928 do szkoły uczęszczało 57 uczniów, w tym 32 chłopców i 25 dziewczynek, a w roku 1932 – 64 uczniów, w tym 37 chłopców i 27 dziewczynek (Zielke 1990: 361).

co stanowi istotną informację w kontekście niniejszej pracy, bowiem kościelny pełnił jednocześnie funkcję nauczyciela i nie wiadomo, kiedy nastąpiło ostateczne rozdzielanie tych funkcji. Pierwszym znanym kościelnym-nauczycielem był Martin Bartelt (od roku 1722), a kolejni to Skamral (1737) i Beilen (1738).

Od roku 1740 lub 1744 (1748?) do roku 1767 kościelnym i nauczycielem we wsi był Johann George Katzel (urodzony 22.09.1694 w Saksonii, żonaty z Marią Elisabeth Edels, ojciec dzieci: Christiana Friedricha, Jochema Christiana (to w jego domu w Sierakowie stary Katzel zmarł 16.12.1769 roku w wieku 75 lat), Petera Christopha, Dorotheę Elisabeth (jej mężem był Jochem Christoph Beimann, nauczyciel w Gwiazdowie (*Quesdow*)). Jego następcą w 1767 roku został krawiec Paul Retzlaff, żonaty z Ester Marią Massow, a kolejnym od 1774 roku był Martin Heinrich Volkmann, żonaty z Marią Bölek. Natomiast od 1780 do 1791 roku funkcję tę pełnił Christian Friedrich Nescke (żonaty z Ev Kamcken⁴⁴, zmarł 20.04.1791 roku w wieku 48 lat na „łamanie w kościach” i podagrę) (Hoevel 1981: 114).

Od 19.03.1799 roku kościelnym i nauczycielem został Johann Christian Nescke (vel Nestcke), nazywany ojcem chrzestnym, na stanowisku do przelomu lat 1804 i 1805. Jego następcą został Johan David Reinke⁴⁵. Jego pierwsza żona Christine Luise Mühlenhaupt zmarła w 1814 roku w wieku 54 lat. W tym samym roku nauczyciel Reinke (mając lat 47) ożenił się z 24-letnią Sophie Charlotte Zitzewitz ze Sławna, zmarł 7.05.1816 roku na obstrukcję (Hoevel 1981: 127).

Jego następcą w 1816 roku został, mający 25 lat, Christian Friedrich Hinze, żonaty z Dorotheą Luise Marth, ojciec dziewięciorga dzieci. Jako „Pan Hinze” figurował na stanowisku jeszcze w 1857 roku.

Niestety, lista nauczycieli następujących po „Panu Hinze” jest pełna luk i fragmentaryczna. Wiadomo, że około 1868 roku nauczycielem został niejaki Schüttpelz. W 1888 roku poszukiwano nauczyciela do Sierakowa. Oferowano pensję w wysokości 78,- M, darmowe mieszkanie i opał. Kandydat musiał mieć odpowiednie wykształcenie oraz staż na stanowisku nauczyciela. Rekrutacją zajmował się właściciel majątku. Niestety nie jest znany wyłoniony wówczas kandydat.

Kolejnym, do 1908 roku, aczkolwiek mało znanym nauczycielem był niejaki Post, ojciec trojga dzieci. Do 1927 roku na stanowisku na-

⁴⁴ Eva Rosina Nesken z domu Kamken zmarła 30.01.1805 roku w wieku 74 lat (Hoevel 1981: 127).

⁴⁵ W 1806 roku zmarł jego syn Christian David (Hoevel 1981: 127).

uczyciela odnotowano Alfreda Bauera (podczas służby wojskowej zastępował go młody nauczyciel Wilhelm Schwarz⁴⁶), żonatego z Elfriede Wetzel.

Kolejnym był Otto Noeske (ur. 25.02.1899), nauczyciel w Sierakowie od 1.07.1928 roku, absolwent seminarium nauczycielskiego w Pyrzycach. W Sierakowie prowadził księgi parafialne, miał córkę Sieghilde. Od 1.06.1937 roku w Choczewie (*Chottschow-Gotendorf*).

Erich Noetzel (ur. 3.07.1894 w Friedland) – nauczyciel w Sierakowie od 1.01.1937 roku. Absolwent seminarium nauczycielskiego w Bydgoszczy, nauczyciel w Suchej i Smołdzińskim Lesie (*Holzkatzen*). Od 1.07.1939 w Sowinku (*Neuzowen*), gdzie w latach 1939–1945 kierował społecznością lokalną jako *Ortsgruppenleiter*. Jego żona Gertrud Schröder (ur. 30.01.1899 roku w Bentschen) do 1945 roku była nauczycielką w Sierakowie. Erich Noetzel zmarł w Simmern 5.06.1976 roku.

Hermann Schäfer (ur. w roku 1900 w Berlinie) nauczyciel w Sierakowie w latach 1938–1941, potem w Komorowie (*Kummerow*). Od roku 1945 ponownie w Berlinie. Dwukrotnie żonaty z Charlotte Krüger (córka nauczyciela Karla Paula Krügera z Schultitz) i Brennike. Miał dwoje dzieci – Hermana Joachima Karla i Dietera Kurta.

Willi Bartelt, nauczyciel w Lejkowie (*Leikow*), w latach 1941–1943 przebywał na zastępstwie w Sierakowie. Żona Frieda, dwoje dzieci – Helmut i Ursula.

Wilhelm Hesse, nauczyciel w Sierakowie w latach 1943–1945. Po zakończeniu wojny powrócił na Pomorze w poszukiwaniu rodziny i zaginął. Żona Margareta.

Poza wymienionymi nauczycielami pełniącymi funkcję kierownika szkoły w Sierakowie bywali także nauczyciele pomocniczy, wśród nich wspomniany już Wilhelm Schwarz oraz Paul Liebeherr (ur. 28.02.1898 roku w Iwęcinnie), absolwent seminarium w Bytowie. W Sierakowie pracował w 1924 roku. Od 1.05.1928 roku nauczyciel w Rozwarówku (*Straßenhof*), a od 1.10.1943 roku w Niekłonicach (*Neuklenz*). Żonaty z Gertrudą Freund.

Karl Wetzel, następca Libeherra, syn Anny Wetzel i siostrzeniec sierakowskiego burmistrza Friedricha Wetzela.

Nauczycielami w Sierakowie byli także: Fritz Stober (około 1931 roku), Charlotte Nemitz (około 1934 roku), Ida Nemitz, nauczycielka

⁴⁶ Nauczyciel, absolwent seminarium nauczycielskiego w Policach; od 1920 roku kierownik szkoły w Mielenku Drawskim (*Klein-Mellen*); żonaty z Friedą Krause z Sierakowa (Hoevel 1981: 543).

robótek ręcznych (urodzona w Sierakowie, córka tutejszego szewca, niespokrewniona z Charlotte), niejaki Jahnke (około 1930 roku) oraz Paul Stritzel (w latach 1936–1937).

Stara szkoła posiadająca tylko jedno pomieszczenie klasowe znajdowała się na południowy zachód od kościoła. W 1911 roku przy drodze do Sowieńskiego Młyna wzniesiono nowy budynek, który mieścił dwa pomieszczenia klasowe i dwa mieszkania dla nauczycieli (pięć i dwuizbowe). Stara szkoła została sprzedana, a jej nabywcą był Heinrich Reichow, który przerobił ją na mieszkania dla robotników rolnych. Kolejnym jej właścicielem do 1945 roku był stolarz Albert Post.

W okresie międzywojennym szkoła w Sierakowie była szkołą dwuoddziałową, zatrudniającą dwóch nauczycieli (jeden z nich dodatkowo pełnił funkcje w kościele)⁴⁷. Do szkoły należało także 20 arów ogrodu i 3,2 ha gruntów służbowych o łącznej wartości szacunkowej 90,– M w 1928 roku (Zielke 1990: 361).

2.23. Skibienko (*Schübbener Mühle*)

Osada młyńska powstała w XIX wieku, przynależna do Skibna, prawdopodobnie w obwodzie szkolnym Skibno.

2.24. Skibno (*Schübben*)

Pierwsza udokumentowana wzmianka o miejscowości pochodzi z 1275 roku. Do XVIII wieku wieś należała do rodu von Heydebreck, a następnie przejściowo była własnością między innymi Grumbkowa i Hiracha. Przed wybuchem II wojny światowej jako właściciel Skibna figurował Herman Voges⁴⁸.

W okresie międzywojennym w Skibnie funkcjonowała jednooddziałowa szkoła zatrudniająca jednego nauczyciela⁴⁹. Budynek szkolny

⁴⁷ W roku 1928 szkoła w Sierakowie miała trzy oddziały i liczyła 59 uczniów, w tym 30 chłopców i 29 dziewczynek, a w roku 1932 miała dwa oddziały, 78 uczniów, w tym 43 chłopców i 35 dziewczynek (Zielke 1990: 361).

⁴⁸ Gmina i Miasto Sianów 2008 (<http://www.sianow.pl/wioski/>).

⁴⁹ W 1928 roku szkoła w Skibnie miała dwa oddziały i zatrudniała dwóch nauczycieli. Uczęszczało do niej 68 uczniów, w tym 33 chłopców i 35 dziewczynek. W roku 1932 szkoła miała już tylko jeden oddział, do którego uczęszczało 51 uczniów, w tym 28 chłopców i 23 dziewczynki (Zielke 1990: 360).

został wzniesiony w 1902 roku i wyposażony w jedno pomieszczenie klasowe i pięcioizbowe mieszkanie nauczyciela. Szkoła dysponowała ponadto ogrodem (3,8 ara) oraz gruntami służbowymi (3,1 ha) o łącznej wartości szacunkowej 56,- M w 1928 roku (Zielke 1990: 360).

W latach 1923–1934 nauczycielem w Skibnie był Emil Reblinsky, w latach 1934–1945 Ewald Leppin, natomiast Erich Biastoch w latach 1927–1929 pełnił tu funkcję drugiego nauczyciela (Zielke 1990: 365).

Skibno należało do parafii w Sianowie. Stanowiło obwód szkolny należący do okręgu szkolnego Koszalin II.

2.25. Skwierzynka (*Schwerinsthal*)

Wieś powstała w 1749 roku w ramach kolonizacji fryderycjańskiej. Należała do parafii Marii Panny w Koszalinie. Wśród osiadłych wówczas mieszkańców wymieniano także nauczyciela⁵⁰. Jest to jednak jedyna wzmianka o szkolnictwie w Skwierzynie.

2.26. Sowieński Młyn (*Zowensche Mühle*)

Nieznana jest data założenia osady. W XVIII wieku związana była z Sierakowem, natomiast w połowie XIX wieku należała do ówczesnego właściciela Sowna i Sierakówka. Stan ten utrwalił się na tyle, że do 1945 roku osadę łączono z Sierakówkiem, wobec czego można domniemywać, iż obie należały do tego samego obwodu szkolnego w Sownie.

2.27. Sowno (*Alt Zowen*)

Pierwsza udokumentowana wzmianka o miejscowości pochodzi z 1577 roku. Wieś wielokrotnie zmieniała właścicieli. Była w rękach między innymi: von Rammelów, Podewilsów, Glasenappów, Walterów etc. Do roku 1945 właścicielami majątku byli Samborowie (Schmidtsdorff 1989).

Sowno stanowiło obwód szkolny dla miejscowości: Sowno, Krytno (*Kritten*), *Abbau Zowen*. We wsi znajdowała się jednooddziałowa szko-

⁵⁰ Gmina i Miasto Sianów 2008 (<http://www.sianow.pl/wioski/>).

ła zatrudniająca jednego nauczyciela⁵¹. Budynek szkoły zbudowany w 1897 roku posiadał jedno pomieszczenie klasowe i czteroizbowe mieszkanie dla nauczyciela, który ponadto miał do dyspozycji ogród (14 arów) i grunty służbowe (4,5 ha) o łącznej szacunkowej wartości 72,- M w 1928 roku (Zielke 1990: 360).

Najdłuższy staż nauczycielski w Sownie miał Ernst Hildebrandt (1904–1939). Ponadto, w tutejszej szkole zatrudnieni byli: Georg Hoffman (do roku 1932), Wilhelm Toboll (1932–1935), Hermann Lützel (1934–1935), Arnold Sonnemann (1936–1937), Fritz Prochnow (1937–1938), Werner Quade (1938–1945), Artur Bublitz (1939) oraz od 1940 roku Hans Steffen (Zielke 1990: 366).

2.28. Sucha Koszalińska (*Zuchen*)

Pierwsza udokumentowana wzmianka o miejscowości pochodzi z 1275 roku. Stare lenno rodu Heydebreck. Od XVII wieku znajdowała się w rękach rodziny von Schwerin, a następnie von Kleist. W 1784 roku w Suchej mieszkało siedmiu kmieci, ośmiu zagrodników i nauczyciel⁵². Sucha należała do synodu koszalińskiego i zgodnie z matrykulą z 1618 roku była siedzibą parafii, której filią był kościół w Sianowie. Tymczasem wcześniejsza o siedem lat matrykuła kościoła w Sianowie stwierdzała, że parafią jest Sianów, a Sucha jest filią. Praktycznie obok siebie funkcjonowały dwa główne kościoły, z których każdy miał swego proboszcza (Müller 1912: 185). W 1906 roku Sucha została włączona do parafii w Osiekach.

Działająca przynajmniej od XVIII wieku szkoła w Suchej w okresie międzywojennym była szkołą jednooddziałową⁵³, zatrudniająca jednego nauczyciela (pełniącego jednocześnie funkcje w kościele)⁵⁴. Budynek szkolny wybudowano w 1890 roku i składał się z dwóch pomieszczeń klasowych i czteroizbowego mieszkania nauczyciela, który ponadto dysponował ogrodem (1,6 ara) i gruntami służbowymi (3,4 ha) o łącznej wartości szacunkowej 81,- M w 1928 roku (Zielke 1990: 361).

⁵¹ W roku 1928 do szkoły uczęszczało 76 uczniów, w tym 44 chłopców i 32 dziewczynki, a w roku 1932 – 92 uczniów w tym 48 chłopców i 44 dziewczynki (Zielke 1990: 360). Wydaje się, że z czasem zwiększono liczbę nauczycieli. Wskazuje na to zarówno wzrastająca liczba uczniów, jak i analiza okresów zatrudnienia nauczycieli w tej szkole.

⁵² Sucha Koszalińska (http://sianow.pl/wioski/miejsc_sucha.htm).

⁵³ Choć w 1928 roku liczyła trzy oddziały (Zielke 1990: 361).

⁵⁴ W roku 1928 do szkoły uczęszczało 51 uczniów, w tym 24 chłopców i 27 dziewcząt, a w roku 1932 uczniów było 57, w tym 34 chłopców i 23 dziewczynki (Zielke 1990: 361).

Nauczyciele działający w Suchej to: Erich Noetzel (około roku 1920) (Hoevel 1981: 542), Hugo Simon (około roku 1922) i Otto Martens (1917–1945) (Zielke 1990: 365).

Sucha stanowiła samodzielny obwód szkolny należący do okręgu Koszalin II.

2.29. Szczeglino (*Steglin*)

Pierwsza udokumentowana wzmianka o miejscowości pochodzi z 1520 roku. Wieś o ciekawej historii, w drugiej połowie XVII wieku została podzielona na dwie części, których właścicielami zostali von Schwerin i von Below (Vollack, Fauck 1989: 1208). Podział ten utrzymał się w XVIII wieku, kiedy obie części znalazły się w różnych okręgach (szczecineckim i sławieńskim). Część sławieńska do końca XIX wieku wielokrotnie zmieniała właściciela, natomiast część szczecinecka od 1719 roku stała się lennem magistratu koszalińskiego. W części tej w 1780 roku mieszkało: sześciu kmieci, dwóch chałupników, gajowy, pastuch oraz bakalarz (Brüggemann 1784: 516, 891). Tutaj także znajdowały się karczma i kościół, będący filią kościoła w Wyszeborze, należącego do synodu koszalińskiego.

Informacje Brüggemanna pozwalają stwierdzić, że tradycje oświatowe Szczeglina sięgają przynajmniej XVIII wieku. W okresie międzywojennym we wsi funkcjonowała trójoddziałowa szkoła powszechna, zatrudniająca dwóch nauczycieli (z których jeden pełnił również funkcje kościelne)⁵⁵. Budynek szkoły wzniesiono w 1877 roku. Składał się z dwóch pomieszczeń klasowych i pięcioizbowego mieszkania nauczyciela, który ponadto dysponował ogrodem (4 ary) i gruntami służbowymi (3,6 ha) o łącznej wartości szacunkowej 68,- M w 1928 roku (Zielke 1990: 360).

Wśród nauczycieli w Szczeglinie odnotowano między innymi: Gustava Schlottke, Bruno Fretera, Hermanna Buttke (1928, kierownik szkoły), Karla Arndta (1928, drugi nauczyciel), Johannes H Häse (1928), Hermanna Büttnera (1928), Bruno Schmidta (1928), Ottona Zaeske, Karla Rittera (1934), Karla Flügela (1935), Willego Piske (1936) i Willego March (1936–1945). Ten ostatni poległ 1.03.1945 roku w Maszkowie (Vollack, Fauck 1989: 1208).

Szczeglino stanowiło samodzielny obwód szkolny należący do okręgu Koszalin II.

⁵⁵ W roku 1928 szkoła miała trzy oddziały i uczęszczało do niej 68 uczniów, w tym 38 chłopców i 30 dziewczynek. W roku 1932 szkoła liczyła dwa oddziały, do których uczęszczało 83 uczniów, w tym 45 chłopców i 38 dziewczynek (Zielke 1990: 360).

2.30. Szczeglino (*Neu Steglin*)

Osada przynależna sławieńskiej części Szczeglina. Między 1880 a 1900 rokiem stanowiła samodzielną gminę wiejską. Prawdopodobnie należała do obwodu szkolnego w Szczeglinie.

2.31. Węgorzewo (*Vangerow*)

Pierwsza udokumentowana wzmianka o miejscowości pochodzi z 1339 roku. Wieś była własnością koszalińskich cysterek. Po reformacji znalazła się w domenie koszalińskiej. W połowie XVIII wieku we wsi mieszkało dziewięciu kmieci, trzech komorników i gajowy⁵⁶.

W okresie międzywojennym we wsi funkcjonowała szkoła trójodziałowa zatrudniająca dwóch nauczycieli⁵⁷. Budynek szkoły pochodził z 1870 roku. Wyposażony był w dwa pomieszczenia klasowe i czteroizbowe mieszkanie nauczyciela, dysponującego ponadto ogrodem (4 ary) i gruntami służbowymi (3,8 ha) o łącznej szacunkowej wartości 140,- M w 1928 roku (Zielke 1990: 360). Drugi z nauczycieli zamieszkiwał w dwuizbowym mieszkaniu zlokalizowanym w budynku z 1836 roku (Zielke 1990: 361).

Nauczycielami w Węgorzewie byli: Gustav Pofahl (pod koniec XIX wieku), Franz Koch (w latach 1923–1945), Johannes Ehlert (1927–1930), Willy Grünheit (1932–1934) oraz Paul Jennrich.

Węgorzewo należało do parafii w Wyszeborze, stanowiło samodzielny obwód szkolny należący do okręgu Koszalin II.

2.32. Wierciszewo (*Wandchagen*)

Wieś prawdopodobnie założona przez cystersów bukowskich. Po reformacji weszła w skład domeny darłowskiej. W 1780 roku wieś zamieszkała przez: sołtysa, 16 kmieci, dwóch zagrodników, pięciu chałupników i, ważne w kontekście niniejszej pracy, nauczyciela, co pozwala sądzić, że szkoła w Wierciszewie funkcjonowała już w XVIII stuleciu (Brüggemann 1784: 861).

⁵⁶ Gmina i Miasto Sianów 2008 (<http://www.sianow.pl/wioski/>).

⁵⁷ W 1928 roku do szkoły uczęszczało 74 uczniów, w tym 28 chłopców i 46 dziewczynek, a w roku 1932 – 67 uczniów, w tym 30 chłopców i 37 dziewczynek (Zielke 1990: 360).

Budynek szkoły wzniesiono około 1890 roku, być może na miejscu wcześniejszego zbudowanego w 1841 roku (Zielke 1990: 361). Znajdował się pośrodku wsi, w sąsiedztwie zajazdu i remizy strażackiej (Paetow 1989: 1263). W budynku były dwa pomieszczenia klasowe i czteroizbowe mieszkanie kierownika szkoły. Drugi z zatrudnionych nauczycieli miał do dyspozycji jeden pokój – być może w tym samym budynku.

Szkoła wierciszewska była jedną z większych na terenie obecnej gminy Sianów. Funkcjonowały w niej trzy oddziały, a liczba uczniów wynosiła około 90⁵⁸.

Wierciszewo należało do parafii Iwięcino w synodzie Darłowo. Stanowiło samodzielny obwód szkolny w okręgu sławieńskim.

W latach 1921–1945 kierownikiem szkoły był Franz Dahl. Natomiast na stanowisku młodszego nauczyciela odnotowano między innymi: dra Emila Krügera (około 1923 roku), Fritza Lipkowa (w latach 1931–1933), Willego Scheela (1934–1935), Wilhelma Kollatha (1936–1940, do roku 1945 był nauczycielem w Bielkowie), Herberta Dumjahn (od 1937 roku), a także Erwina Österle, Valeriana von Wensirski i niejakiego Pommereninga (Zielke 1990: 369).

Zakończenie

Z analizy dostępnych materiałów dotyczących szkolnictwa w Sianowie i jego okolicach wynika, iż funkcjonujący tam do 1945 roku system oświatowy nie odbiegał od modelu panującego na całym Pomorzu Zachodnim i ewoluował zgodnie z tendencjami obowiązującymi w tym regionie (por. Wesołowska 2003). Zgodnie z powyższym w XVII wieku szkoły istniały w dwóch miejscowościach na terenie gminy, w następnym stuleciu powstało kolejnych dziewięć szkół. Istotny rozwój sieci szkolnej nastąpił w XIX wieku, kiedy powołano 12 szkół. Stworzono dla nich bazę lokalową – znakomita większość budynków szkolnych pochodzi z XIX wieku. Zaczęto zatrudniać wykwalifikowanych, profesjonalnych nauczycieli. Źródła, a zwłaszcza dostępna literatura, stanowiąca w głównej mierze zbiór wspomnień dawnych mieszkańców

⁵⁸ W roku 1928 do szkoły uczęszczało 74 uczniów, w tym 39 chłopców i 35 dziewczynek, a w roku 1932 – 93 uczniów, w tym 42 chłopców i 51 dziewczynek (Zielke 1990: 361).

Sianowa i okolic, doskonale też ilustruje zjawisko powolnej zmiany statusu i rangi zawodu nauczyciela. Oto wykpiwani kościelni i łatacze garnków zostali w toku dwóch stuleci zastąpieni przez bardzo poważanych i popularnych nauczycieli, jak Otto Häcker z Sianowa czy Johann Tappendorf z Karnieszewic.

Bibliografia

- ANONIM 1854, [brak tytułu], *Schlawer Kreisblatt* 8: 49.
- BRÜGGEMANN L.W. (red.) 1784. *Ausführliche Beschreibung des gegenwärtigen Zustandes des Königl. Preussischen Herzogthums Vor- und Hinter- Pommern*, Th. 2, Bd. 2, Stettin: H.G. Effenbart, Königl. Buchdrucker.
- BÜLOW G. VON 1879. Inventarium der S. Johanniterordenscomthurei Wildenbruch aus den Jahren 1547 und 1560, *Baltische Studien* 29: 1–32.
- BÜLOW G. VON 1880. *Beiträge zur Geschichte des pommerschen Schulwesens im 16. Jahrhundert mit urkundlichen Beilagen*, Stettin: Druck Herrcke et Lebeling.
- CHOJECKA J. (red.) 2007. *U stóp Góry Chełmskiej. Szkice do dziejów Sianowa*, Sianów: Wyd. FENIKS.
- FRAMKE E. 1989. Schulen in Zanow, [w:] *Der Kreis Schlawe. Ein pommersches Heimatbuch*, Bd. II, (red.) M. Vollack. Husum: Die Städte und Landgemeinden von Manfred Vollack, 373–375.
- HEIN H. 1989. Zitzmin, [w:] *Der Kreis Schlawe. Ein pommersches Heimatbuch*, Bd. II, (red.) M. Vollack. Husum: Die Städte und Landgemeinden von Manfred Vollack, 1302–1305.
- HEYDEN H. 1965. *Pommersche Geistliche vom Mittelalter bis zum 19. Jahrhundert*, Köln–Graz: Böhlau Verlag.
- HOEVEL R. 1981. *Kirchspiel Krangen, Kreis Schlawe in Pommern*, Münster: Truso-Verlag.
- HOEVEL R. 1989. Zirchow, [w:] *Der Kreis Schlawe. Ein pommersches Heimatbuch*, Bd. II, (red.) M. Vollack. Husum: Die Städte und Landgemeinden von Manfred Vollack, 1299–1301.
- HÜBNER W. 1931. *Chronik der Kirchengemeinde Wussecken (Kreis Köslin)*, Stettin: Leon Sauniers Buchhandlung Stettin.
- KLEIST D. 1989. Wusseken, [w:] *Der Kreis Schlawe. Ein pommersches Heimatbuch*, Bd. II, (red.) M. Vollack. Husum: Die Städte und Landgemeinden von Manfred Vollack, 1280–1285.
- LASSAHN G. 1989. Damerow, [w:] *Der Kreis Schlawe. Ein pommersches Heimatbuch*, Bd. II, (red.) M. Vollack. Husum: Die Städte und Landgemeinden von Manfred Vollack, 867–871.
- MÜLLER E. (oprac.) 1912. *Die Evangelischen Geistlichen Pommerns von der Reformation bis zur Gegenwart*, Teil 2, Stettin: Verlag von Paul Niekammer.

- NEUMANN R. VON 1989. Ratteick, [w:] *Der Kreis Schlawe. Ein pommersches Heimatbuch*, Bd. II, (red.) M. Vollack. Husum: Die Städte und Landgemeinden von Manfred Vollack, 1108–1112.
- PAETOW G. 1989. Wandhagen, [w:] *Der Kreis Schlawe. Ein pommersches Heimatbuch*, Bd. II, (red.) M. Vollack. Husum: Die Städte und Landgemeinden von Manfred Vollack, 1263–1266.
- PITZKE E. 1989. Eventin, [w:] *Der Kreis Schlawe. Ein pommersches Heimatbuch*, Bd. II, (red.) M. Vollack. Husum: Die Städte und Landgemeinden von Manfred Vollack, 884–889.
- RAASCH R. [1911]. *Geschichte der Stadt Zanow, Zanow*.
- SCHEEL E. 1989. Beelkow, [w:] *Der Kreis Schlawe. Ein pommersches Heimatbuch*, Bd. II, (red.) M. Vollack. Husum: Die Städte und Landgemeinden von Manfred Vollack, 843–844.
- SCHMIDTSDORFF B. 1989. Alt Zowen, [w:] *Der Kreis Schlawe. Ein pommersches Heimatbuch*, Bd. II, (red.) M. Vollack. Husum: Die Städte und Landgemeinden von Manfred Vollack, 831–834.
- STÖRING I. VON 1989. Karnkewitz, [w:] *Der Kreis Schlawe. Ein pommersches Heimatbuch*, Bd. II, (red.) M. Vollack. Husum: Die Städte und Landgemeinden von Manfred Vollack, 943–946.
- VIETZKE G. 1915. Alte Dorfschulen, *Monatsblätter* **28**: 63–68.
- VIETZKE G. 1919. Aus dem Geburtstagen unserer Dorfschulen. Einige Kapitel pommerscher Dorfchronik, *Pommersche Heimat* **8(9)**: 1, 9.
- VIETZKE G. 1920a. Aus dem Geburtstagen unserer Dorfschulen. Einige Kapitel pommerscher Dorfchronik, *Pommersche Heimat* **9(1)**: 1, 7.
- VIETZKE G. 1920b. Aus dem Geburtstagen unserer Dorfschulen. Einige Kapitel pommerscher Dorfchronik, *Pommersche Heimat* **9(2)**: 13–14.
- VIETZKE G. 1920c. Aus dem Geburtstagen unserer Dorfschulen. Einige Kapitel pommerscher Dorfchronik, *Pommersche Heimat* **9(3)**: 20–21.
- VOLLACK M., FAUCK M. 1989. Steglin, [w:] *Der Kreis Schlawe. Ein pommersches Heimatbuch*, Bd. II, (red.) M. Vollack. Husum: Die Städte und Landgemeinden von Manfred Vollack, 1205–1210.
- VORBAUM R. 1860. *Die evangelischen Schulordnungen des Sechzehnten Jahrhunderts*, Gütersloh.
- WEHRMANN M. 1893. Die Pommersche Kirchenordnung von 1563, *Baltische Studien* **43**: 128–211.
- WEHRMANN M. 1904. Zur Geschichte pommerscher Dorfschulen im 16. Jahrhundert, *Monatsblätter* **18**: 139–141.
- WESOŁOWSKA S. 2003. Z dziejów szkolnictwa na Ziemi Sławieńskiej, [w:] *Historia i kultura Ziemi Sławieńskiej*, t. 2, (red.) W. Rączkowski, J. Sroka. Sławno: Fundacja „Dziedzictwo”, Sławieński Dom Kultury, 53–63.
- WOEDTKE 1854a. Amtliche Verordnungen und Bekanntmachungen, *Schlauer Kreisblatt* **34**: 199–205.
- WOEDTKE 1854b. Die Schulverfümmiß-Listen von den Ortschaften, *Schlauer Kreisblatt* **39**: 230.

ZIELKE H. 1989. Zanow, [w:] *Der Kreis Schlawe. Ein pommersches Heimatbuch*, Bd. II, (red.) M. Volland. Husum: Die Städte und Landgemeinden von Manfred Volland, 781–788.

ZIELKE H. 1990. *Dicht hintern Gollen: Die Stadt Zanow und die Nachbargemeinden*, Bd. 1–2, Husum: Husum-Dr. und Verl.-Ges.

Aneks

Tabela. Nauczyciele w szkole miejskiej w Sianowie

Nazwisko i imię	Okres zatrudnienia
Backhaus, Elisabeth	1943–?
Baumgart, Max	1932
Beilfuß, Richard	1919–1927
Berndt, Johannes ¹	?
Damaske, Edith	1938–1945
Damaske, Fritz	?
Dhein, Alfred	1937
Dubberke, Heinrich	?
Dubberke, Otto	?
Gabriel, Annelise	1944–?
Gehrke, Betti	1933
Haase, Kurt	1937
Hamanke, Elisabeth ²	1919–1945
Hesse, Wilhelm	1942–?
Imaschewski, Martha	?–1944
Kamischke, Hugo	1923–1939
Kießner, Emilie	1934–1935
Knaack, Charlotte	1936–1940
Kob, Helene	1919–1945
Kroggel, Erika	1937–1945
Mann	?
Mann, Elisabeth	?
Manske, Frieda	?
Mehnert	?
Mietz, Johannes	?
Minde, Edeltraut	1935; 1936–1938
Neitzke, Fritz	1933–1945
Nieman, Wolfgang	1936
Nimsgarn, Anton	1933
Plath, Rudolf	1927–1932
Pretzer, Berta ³	1900–1934
Rahn	od 1933
Reinfeld, Erich	?
Scheel, Willi	1933–1940

Nazwisko i imię	Okres zatrudnienia
Storm	od 1933
Thom, Hermann	1933–?
Timm, Hedwig	1939–1941
Treichel, Karl	?
Wendler, Hans-Georg	od 1933
Wendt, Walter	1943–1944
Wenzel, Frieda	1934–1936
Woggon, Willi	1928
Zoske, Siegfried	1933

¹ Także kantor i kierownik chóru kościelnego w Sianowie.

² Elisabeth Wilhelmine Johanna Hamanke (ur. 11.01.1891) – absolwentka szkoły w Kolobrzegu. W Sianowie od 1919 roku (Zielke 1990: 375).

³ Berta Marie Karoline Pretzer (ur. 29.04.1876) – absolwentka szkoły w Berlinie. Od roku 1900 w Sianowie (Zielke 1990: 374).

Aus der Geschichte des Schulwesens der Gemeinde Zanow bis 1945

Z u s a m m e n f a s s u n g

Bis 1945 existierten in der Gemeinde Zanow 25 Schulen, meist 1-oder 2klassige Volksschulen. 12 waren den Quellen nach aus dem 19.Jh., in neun Ortschaften bestanden sie schon im 18.Jh., zwei, in Zanow und Eventhin wahrscheinlich schon im 17.Jh. Aus den spärlichen Quellen geht hervor, dass 27 Schulen in 24.

Ortschaften der Gemeinde platziert waren, Die Schulgründungen entnehmen wir denn. Erbauungsdaten, den Schulgrundstücken und den Namen der Lehrer.

